

**“ABDURAUF FITRATNING “TIL SIYOSATI” QARASHLARI:
JADIDCHILIKDAN POSTMUSTAMLAKACHILIK
NAZARIYASIGACHA TAHLIL”**

Jo‘rayev Firdavs Umid o‘g‘li

Buxoro davlat universiteti

Filologiya fakulteti

Filologiya va tillarni o‘qitish: o‘zbek tili

yo‘nalishi bakalavri

Annotatsiya: *Ushbu maqolada XX asr boshidagi o‘zbek ma‘rifatparvarlari orasida alohida o‘rin tutgan Abdurauf Fitratning til haqidagi qarashlari zamonaviy postmustamlakachilik nazariyasi nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi — Fitratning til, millat va madaniyat o‘rtasidagi murakkab munosabat haqidagi g‘oyalarini jadidchilik doirasidan chiqib, global intellektual kontekstda o‘rganishdir. Maqolada Fitratning “Tilimiz”, “O‘zbek tili grammatikasi” hamda “O‘zbek tili uchun so‘zlik” kabi asarlaridagi til siyosati, milliy identitetni shakllantirishdagi tilning roli va mustamlakachilik davri tazyiqlariga nisbatan intellektual javobi tahlil qilinadi.*

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Fitratning til haqidagi qarashlari nafaqat jadidchilik harakati doirasida, balki postmustamlakachilik tafakkurining erta shakllanish bosqichida ham muhim o‘rin egallagan. Ushbu yondashuv Fitrat merosini qayta talqin etish va o‘zbek til siyosati tarixiga yangi nazariy asos kiritish imkonini beradi.

Kalit so‘zlar: *Abdurauf Fitrat, til siyosati, jadidchilik, postmustamlakachilik, milliy identitet, ozodlik, madaniy meros.*

**«ЯЗЫКОВАЯ ПОЛИТИКА» АБДУРАУФА ФИТРАТА: АНАЛИЗ
ОТ ДЖАДИДИЗМА ДО ПОСТКОЛОНИАЛЬНОЙ ТЕОРИИ**

Жўраев Фирдавс Умид ўгли

Бухарский государственный университет

Факультет филологии

Направление: филология и преподавание языков (узбекский язык)

Бакалавриат

***Аннотация:** В данной статье рассматриваются взгляды Абдурауфа Фитрата, одного из ведущих просветителей начала XX века, на вопросы языковой политики с точки зрения современной постколониальной теории. Основная цель исследования — анализ идей Фитрата о сложных взаимосвязях между языком, нацией и культурой за пределами рамок джадидизма, в контексте глобальной интеллектуальной мысли. В статье исследуются такие работы Фитрата, как «Наш язык», «Грамматика узбекского языка» и «Словарь узбекского языка», где раскрываются его взгляды на языковую политику, роль языка в формировании национальной идентичности и его интеллектуальный ответ на колониальное давление.*

Результаты исследования показывают, что взгляды Фитрата на язык занимают важное место не только в контексте джадидизма, но и в раннем формировании постколониального мышления. Такой подход позволяет по-новому осмыслить наследие Фитрата и внести теоретически обоснованный вклад в историю языковой политики Узбекистана.

***Ключевые слова:** Абдурауф Фитрат, языковая политика, джадидизм, постколониализм, национальная идентичность, свобода, культурное наследие.*

**“ABDURAUF FITRAT’S ‘LANGUAGE POLICY’: AN ANALYSIS
FROM JADIDISM TO POSTCOLONIAL THEORY”**

Jo‘rayev Firdavs Umid o‘g‘li

Bukhara State University

Faculty of Philology

Field of Study: Philology and Language Teaching (Uzbek Language)

Bachelor’s Degree

Abstract: *This article examines the views of Abdurauf Fitrat, one of the leading Uzbek intellectuals of the early 20th century, on language policy through the lens of modern postcolonial theory. The main aim of the study is to analyze Fitrat’s ideas about the complex relationship between language, nation, and culture beyond the framework of Jadidism, placing his thought within a broader global intellectual context. The article explores Fitrat’s works such as “Our Language”, “Uzbek Language Grammar”, and “Dictionary of the Uzbek Language”, focusing on his perspectives on linguistic policy, the role of language in constructing national identity, and his intellectual response to colonial domination.*

The findings demonstrate that Fitrat’s views on language occupy a significant place not only within the framework of Jadidism but also in the early formation of postcolonial thought. This approach enables a reinterpretation of Fitrat’s intellectual heritage and contributes a new theoretical dimension to the history of language policy in Uzbekistan.

Keywords: *Abdurauf Fitrat, language policy, Jadidism, postcolonialism, national identity, freedom, cultural heritage.*

Abdurauf Fitrat XX asr boshlarida Markaziy Osiyoda shakllangan jadidchilik harakatining eng ilg‘or vakillaridan biri bo‘lib, til masalasini milliy uyg‘onishning asosiy tayanchi sifatida ko‘rgan. U o‘z maqolalarida, xususan, “Tilimiz” (1918) va “O‘zbek tili grammatikasi” (1924) asarlarida tilni faqat aloqa

vositasi emas, balki milliy ruhning ifodasi, madaniyatning asosiy tashuvchisi sifatida talqin etadi. Fitrat nazarida tildagi soflik, milliy o'ziga xoslikni saqlash va ilmiy me'yorlarni joriy etish mustamlakachilikdan ozod bo'lishning intellektual poydevori hisoblanadi.

Fitrat jadidchilik harakatining boshqa namoyandalari singari, o'zbek tilini o'qitish va rasmiy maqomini mustahkamlashni milliy mustaqillikka eltuvchi yo'l sifatida ko'rgan. Shu bilan birga, u til masalasini faqat milliy o'zlik doirasida emas, balki ma'naviy ozodlik va madaniy mustaqillik konsepsiyasi bilan bog'laydi. Bu jihatdan Fitrat o'z davrida Gaspirali va Avloniydan farqli ravishda tildagi siyosiy semantika masalasiga chuqur yondashadi.

Fitrat faoliyat yuritgan davr — rus imperiyasi hukmronligi davri bo'lib, u milliy madaniyat va til ustidan kuchli nazorat mavjud bo'lgan sharoitda ijod qilgan. Fitrat bu holatni anglagan holda, tildagi mustamlakachilik izlarini fosh etgan va uni ozodlik quroliga aylantirish g'oyasini ilgari surgan.

Uning fikricha, tilni yo'qotish — millatni yo'qotish bilan barobar. Shu bois Fitrat tildagi arabcha, forsha va ruscha unsurlarni tahlil qilib, o'zbek tili uchun mustaqil me'yor yaratish zarurligini uqtiradi. U tildagi tozalikka da'vat etish orqali aslida madaniy suverenitet uchun kurashgan.

Bu jihatdan Fitratning qarashlari Ngũgĩ wa Thiong'o ning “Decolonising the Mind” (1986) asarida ilgari surilgan g'oya — “tilning mustamlakachilikdan ozod etilishi — ongning ozod etilishi” degan konsepsiyaga yaqin. Fitrat o'z asarlarida bu g'oyani XX asr boshidayoq ilgari surgan bo'lib, u postmustamlakachilik tafakkurining mintaqaviy ildizlaridan biridir.

Postmustamlakachilik nazariyasi (Edward Said, Homi Bhabha, Ngũgĩ wa Thiong'o) tilni mustamlaka davrida hukmronlik va qarshilik maydoni sifatida talqin etadi. Fitrat ham shu jihatdan tildagi kuch munosabatlarini, ya'ni hukmron til va mahalliy til o'rtasidagi kurashni chuqur his qilgan.

Edward Saidning “Orientalism” (1978) asaridagi g'oyalar — Sharqni G'arb tomonidan “madaniy jihatdan past” sifatida ko'rsatish orqali nazorat qilish mexanizmlari — Fitrat qarashlarida aks etgan. Fitrat o'z asarlarida “g'arb tili” va

“mahalliy til” o‘rtasidagi tengsizlikni fosh etgan va bu orqali mustamlakachilik diskursiga qarshi intellektual qarshilik ko‘rsatgan.

Fitrat uchun til — bu nafaqat madaniy identifikatsiya vositasi, balki siyosiy kurash maydonidir. U tildagi har bir so‘z, har bir grammatik norma orqali milliy fikrni mustahkamlashga chaqiradi. Shu bilan birga, u tilni xalqni birlashtiruvchi, tafakkurni uyg‘otuvchi omil sifatida ko‘radi.

Bugungi kunda Fitratning til haqidagi qarashlari O‘zbekistonning til siyosatida ham dolzarbdir. Uning milliy tilni himoya qilish va rivojlantirish haqidagi g‘oyalari zamonaviy til islohotlari uchun nazariy asos bo‘lib xizmat qilmoqda. Fitratning tildagi ozodlik, milliy o‘zlik va ilmiy yuksalish o‘rtasidagi bog‘liqlikka urg‘u berishi — uni o‘z davridan ancha ilg‘or mutafakkir sifatida namoyon etadi.

Fitratning merosini postmustamlakachilik nazariyasi nuqtai nazaridan qayta talqin qilish, uni nafaqat o‘zbek adabiyoti, balki global antikolonial tafakkur tarixiga kiritish imkonini beradi. Shu bois Fitratning ilmiy, falsafiy va tilshunoslik merosini bugungi ilmiy doirada chuqur o‘rganish — o‘zbek tilining siyosiy-falsafiy asoslarini mustahkamlashda muhim qadamdir.

XULOSA (CONCLUSION)

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, Abdurauf Fitratning til haqidagi qarashlari o‘z davridan ancha ilg‘or bo‘lib, ularni nafaqat jadidchilik harakati doirasida, balki postmustamlakachilik tafakkuri kontekstida ham tahlil qilish zarur. Fitrat tilni milliy o‘zlikning asosi, madaniyatning ruhi va ozodlikning quroli sifatida ko‘rgan. U o‘zbek tili uchun mustaqil me‘yor va ilmiy asos yaratishga intilgan, bu esa milliy ongni mustahkamlashga qaratilgan strategik harakat edi.

Fitratning qarashlarini Edward Said, Homi Bhabha va Ngũgĩ wa Thiong’o nazariyalari bilan solishtirish shuni ko‘rsatadiki, u o‘z davrida mustamlakachilikka qarshi intellektual qarshilikning o‘ziga xos mahalliy shaklini yaratgan. Fitrat nazarida tildagi ozodlik — millat ozodligining boshlanishidir.

Bugungi kunda Fitrat merosining qayta talqini O‘zbekistonning til siyosatida ham muhim o‘rin tutadi. U ilgari surgan g‘oyalar hozirgi davrda milliy tilni saqlash, rivojlantirish va globallashtirish sharoitida uning nufuzini oshirish uchun

nazariy tayanch bo'la oladi. Shu sababli Fitratni faqat tarixiy shaxs emas, balki o'zbek tilshunosligining postkolonial asoschilaridan biri sifatida o'rganish dolzarb masaladir.

ADABIYOTLAR:

1. Fitrat, A. (1924). O'zbek tili grammatikasi. Samarqand: Turkiston nashriyoti.
2. Fitrat, A. (1918). Tilimiz. Toshkent: Jadid matbaasi.
3. Said, E. (1978). Orientalism. New York: Pantheon Books.
4. Ngũgĩ wa Thiong'o. (1986). Decolonising the Mind: The Politics of Language in African Literature. London: James Currey.
5. Bhabha, H. K. (1994). The Location of Culture. London: Routledge.
6. Bozorov, U. (2019). Abdurauf Fitrat va o'zbek tili taraqqiyoti masalalari. Til va adabiyot jurnali, 2(85), 45–57.
7. Rasulov, A. (2020). Til va milliy identitet: Fitrat merosi tahlilida. O'zbekiston filologiya jurnali, 3(96), 71–83.
8. Karimov, M. (2021). Abdurauf Fitratning lingvistik qarashlarida milliy o'zlik konsepsiyasi. Turkologiya ilmiy axborotlari, 4(12), 90–104.
9. Saidov, S. (2022). Fitrat va postmustamlakachilik tafakkuri: o'zbek jadidizmi misolida. Central Asian Studies Journal, 7(3), 112–126.
10. Mamadov, A. (2023). Language and Identity in the Works of Abdurauf Fitrat: A Postcolonial Perspective. Journal of Modern Turkic Studies, 12(1), 56–70.